

ANDRZEJ BOGUSŁAWSKI

Uniwersytet Warszawski
Katedra Lingwistyki Formalnej

ORCID: 0000-0003-3381-1996

Impresjonizm i antyimpresjonizm w opisie wyrażen

Na przykładzie polskich jednostek języka *co _ też przyszło do głowy, co _ też strzeliło do głowy*

A b s t r a k t: Jako przykład impresjonizmu posłużyła zawarta w *Słowniku języka polskiego* pod red. W. Doroszewskiego nieprecyzyjna charakterystyka semantyczna tytułowych wyrażen, która została przeciwstawiona ich właściwemu wyodrębnieniu jako jednostek języka i skrupulatnemu wydobyciu ich istotnych cech semantycznych – czyli egzemplifikacji postawy antyimpresjonistycznej.

S ł o w a k l u c z e: opis wyrażen; impresjonizm; antyimpresjonizm

W artykule słownikowym SJPDor. poświęconym wyrazowi *też* wiele miejsca zajmują obserwacje dotyczące użycia tego wyrazu dla wskazania krytycznej postawy mówiącego wobec czegoś, co zostaje odnotowane jako zgłoszone, proponowane, rozważane, praktykowane itp. przez kogoś. Ta postawa ma się łączyć z objawieniem przez używającego wyrazka *też* zdziwienia tym, co mówiący zauważył w czyichś wypowiedziach, a nawet ze swoistym szyderstwem pod adresem odpowiednich wypowiedzeń. Charakterystycznym przykładem jest tu przytoczona przez autora artykułu słownikowego fraza *też pomyśl*, gdzie trafny, zdaniem wypowiadającego się, opis ‘pomyśl’ jako zastosowany do innej wypowiedzi zostaje jednocześnie

wyśmiany, ponieważ pierwotny wypowiadający się i używający wyrazu *też* uznaje ten pomysł za „zły pomysł”, za pomysł, który skądinąd w *zwykłym* użyciu stanowi przedmiot opcji co najmniej neutralnej, a nawet zapewne dodatniej.

W p. 3 artykułu poświęconego hasłu *też* SJPDor. podaje następujące zgodne z powyższym omówienie czegoś, co leksykograf najpewniej nazwałby odrębnym „znaczeniem” wyrazu *też*:

wyraz o charakterze ekspresywnym, najczęściej wyrażający przyganę, zdziwienie (zwykle nieprzyjemne) (SJPDor)

Zapytajmy: jakie jest uogólnienie dotyczące ‘przygany’ i ‘zdziwienia’?

Przyjmijmy, że ‘przygana’ jest rodzajem krytyki. Otóż wprawdzie w jakiejś postaci krytyka *może* towarzyszyć zdziwieniu, ale *nie musi*. Nie mamy więc żadnego poprawnego uogólnienia dla przytoczonych wyrażań, lecz jedynie pewien arbitralny zlepek gruntownie różnych wrażeń, czyli impresji. Na tym właśnie polega impresjonizm w opisie wyrażań. Walnie sprzyjają temu impresjonizmowi rzucone w rozważanym omówieniu (podobnie jak w mnóstwie innych omówień quasi-semantycznych) w sposób zupełnie niezobowiązujący oceny frekwencyjne *najczęściej*, *zwykle nieprzyjemne* [zdziwienie].

Ale wśród dość licznych przykładów, jakie podaje w p. 3 SJPDor., zwraca uwagę fragment tekstu Pytlakowskiego w postaci jednego krótkiego zdania *Co ci też do głowy przyszło*. Dobrze jest odnotować, że w zasadzie każdy Polak, który się zetknął z incipitem *co ci też* niemal mechanicznie doda do niego bądź tę właśnie frazę *do głowy przyszło*, bądź jej „wariant” z wyrazem *strzeliło* na miejscu wyrazu *przyszło*.

Są to ściśle zamknięte (przy pominięciu wyrazu *ci*) odrębne jednostki języka polskiego. Pierwsza z nich jest aksjologicznie neutralna; orzeka ona jedynie uznanie przez mówiącego tego, co komuś wskazanemu (jak mówiący suponuje) ‘przyszło do głowy’, za rzecz nietrafną, za fałsz. Druga jednostka ma dodatkowo wypełnione miejsce przewidziane na ewentualną ocenę aksjologiczną danego wydarzenia mentalnego, mianowicie jako wydarzenie ‘złe’; jest to glosa pejoratywizująca.

Trzeba jeszcze omówić zjawiska składniowe właściwe obu jednostkom. Wprowadzony wyżej symbol „-” wskazuje bądź na celownikowe zaimkowe oznaczenie wchodzącej w grę osoby (np. *ci*), bądź na niezaimkowe oznaczenie wchodzącej w grę osoby, oznaczenie znajdujące się na dalszym miejscu w sekwencji (por. np. *co też Karolowi przyszło do głowy / co też przyszło Karolowi do głowy*, ze znanymi różnicami tematyczno-rematycznymi).

Wszystko jest tu doskonale uporządkowane. Mamy więc do czynienia z okazem opisu wyrażen w pełni nieimpresjonistycznym.

Impressionism and anti-impressionism in the description of expressions.

On the example of Polish language units:

co _ też przyszło do głowy, co _ też strzeliło do głowy

(s u m m a r y)

The imprecise semantic characterisation of the title expressions from the title as defined in the Dictionary of the Polish Language edited by W. Doroszewski was used as an example of impressionism. This characterisation was contrasted with the proper isolation of the expressions from the title as language units though a meticulous extraction of their essential semantic features, which serves as an exemplification of the anti-impressionist attitude.

K e y w o r d s: description of expressions; impressionism; anti-impressionism